

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، شماره 2، تابستان 1393، پیاپی 8

صفحات 39-53

تحلیل زمینه‌های توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان ساری

صادق هادی‌زاده‌زرگر*، کارشناس ارشد مدیریت و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای دانشگاه هنر، اصفهان، ایران.
بهرنگ سخایی، کارشناس ارشد برق کنترل، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران.

پذیرش نهایی: 1393/04/08

دریافت مقاله: 1392/11/10

چکیده

افزایش نرخ بیکاری و مهاجرت جوانان از سکونتگاه‌های روستایی، یکی از مهم‌ترین تهدیدهای دهه‌های اخیر جوامع روستایی کشور بوده است. در این میان گردشگری به عنوان بستر بالقوه برای تغییر این وضعیت می‌تواند جریان اقتصادی، اشتغال و جمعیت را به سوی روستاها بازگرداند. توجه به پتانسیل‌های موجود و سرمایه‌گذاری هدفمند در گردشگری روستایی یکی از زمینه‌های مناسبی است که در مقاله حاضر به آن پرداخته شد. هدف از این پژوهش تعیین مناسب‌ترین زمینه توسعه گردشگری روستایی با در نظر گرفتن قابلیت‌ها و محدودیت‌های دهستان رودپی شمالی شهرستان ساری است. پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی بوده و در ابتدا با استفاده از تحلیل SWOT، نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید محدود مورد مطالعه در زمینه گردشگری مورد شناسایی قرار گرفته است. سپس از تلفیق تحلیل SWOT با تکنیک T2 FS-AHP، مناسب‌ترین زمینه توسعه گردشگری روستایی تعیین شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد اکوتوریسم مناسب‌ترین زمینه گردشگری دهستان رودپی شمالی شناخته شده، و سپس گردشگری فرهنگی، گردشگری ورزشی و در نهایت گردشگری کشاورزی در رتبه‌های بعدی جهت توسعه گردشگری روستایی در دهستان رودپی شمالی قرار دارد.

واژگان کلیدی: گردشگری پایدار، توسعه گردشگری، گردشگری روستایی، شهرستان ساری.

(1) مقدمه

صنعت گردشگری، به عنوان ابزاری برای توسعه اقتصادی، سود قابل توجهی از ارز خارجی و فرصت‌های شغلی ایجاد کرده (Kala & Maikhuri, 2011: 87)، و موجب افزایش درآمدهای ملی می‌شود (استعلاجی و خوش‌نیت‌بیاتی، 1390: 130). بنا بر مطالعات سازمان جهانگردی و گردشگری، یک دلار درآمد مستقیم گردشگری 1.3 نسبت به صنعت افزایش ارزش می‌یابد (تقوایی و همکاران، 1390: 101) که این نشان از اهمیت و تأثیرگذاری خاص این صنعت است. از این رو، با توجه به شرایط خاص کشور می‌تواند به عنوان یک راهکار مؤثر برای کسب درآمدهای ارزی مورد توجه قرار گیرد. از طرفی توجه به گردشگری یکی از راه‌های دستیابی به توسعه پایدار است (Lee, 2012: 38). در این میان، گردشگری روستایی به عنوان یکی از جدیدترین و جذاب‌ترین اشکال گردشگری (استعلاجی و خوش‌نیت‌بیاتی، 1390: 130)، با اتکا به ویژگی‌ها و تأثیرات اقتصادی خود می‌تواند به گونه‌ای کاملاً مؤثر در تحرک و پویایی بخش‌های مختلف اقتصادی ایفای نقش کند (حیدری، 1387: 34)؛ به طوری که بعضی آن را به عنوان بخشی از بازار گردشگری می‌شناسند و عده‌ای نیز آن را سیاستی برای توسعه روستایی قلمداد می‌کنند (رکن‌الدین افتخاری و قادری، 1381: 23). گردشگری پایدار به عنوان فعالیتی مبتنی بر جامعه، نیازمند برنامه‌ریزی بلند مدت و حفاظت از منابع طبیعی و انسانی می‌باشد (Jaafar & Maideen, 2012: 684). از این رو برنامه‌ریزی برای گردشگری پایدار یکی از موضوعات مورد بحث میان محققان و مجریان امر گردشگری است. به طور کلی هدف از برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی ایجاد توازن بین تقاضا و قابلیت‌های روستا می‌باشد، بدون آن که منابع موجود در روستا را مورد تهدید قرار دهد (استعلاجی و خوش‌نیت‌بیاتی، 1390: 130).

قدمت تاریخی و منابع طبیعی متنوع و غنی دهستان رودپی شمالی در شهرستان ساری موجب شده تا گردشگری در این دهستان به عنوان بستر مهم گردشگری محسوب شود. هدف از این پژوهش، شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدی است که توسعه گردشگری دهستان رودپی شمالی با آن مواجه است. در این ارتباط دو پرسش مطرح است. نخست آن که دهستان رودپی شمالی چه نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدی در خصوص توسعه گردشگری دارد؟ و سپس با توجه به این قابلیت و محدودیت‌ها، مناسب‌ترین زمینه توسعه گردشگری روستایی برای توسعه این دهستان کدام است؟

(2) مبانی نظری

گردشگری به عنوان صنعت پویا (کرمی و همکاران، 1389: 66)، بخش عمده اقتصاد جهانی را تشکیل داده و یکی از بزرگ‌ترین صنایع جهان محسوب می‌شود (WTO, 1999: 20-21). امروزه صنعت گردشگری به عنوان صنعتی جدید و دارای ویژگی‌های بارز و منحصر به فرد، بخش مهمی از فعالیت‌های

اقتصادی و تولیدی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را به خود اختصاص داده (ابراهیمزاده و همکاران، 1390: 116)، و به عنوان کلیدی برای رشد اقتصادی کشورها به کار می‌رود (ضرابی و پریخانی، 1390: 38). به طوری که توسعه این صنعت در کشورهای پیشرفته، موجب تنوع درآمدها و کاهش ناهماهنگی در اقتصاد، و در کشورهای در حال توسعه فرصتی برای صادرات، تولید ارز و ایجاد اشتغال به شمار می‌آید (ابراهیمزاده و همکاران، 1390: 116).

این صنعت به عنوان یکی از راه‌های درآمدزایی، ارزش افزوده بسیاری داشته (رضوانی، 1379: 8) و از آن به عنوان گذرگاهی برای توسعه یاد کرده‌اند (ضرابی و پریخانی، 1390: 38). از جمله دستاوردهایی که گردشگری به همراه دارد می‌توان به اشتغال‌زایی (ابراهیمزاده و همکاران، 1390: 116)، توسعه زیرساخت‌های منطقه‌ای (ضرابی و پریخانی، 1390: 38). تحرک اقتصادهای بحرانی و تقویت فعالیت‌های توسعه‌ای (افتخاری، 1390: 24) و نیز بالابردن آگاهی عمومی در حفاظت از محیط طبیعی اشاره کرد (Techera & Klein, 2013: 21). بدین‌سان، این صنعت با برخورداری از امتیازات منحصر به فرد همزمان چندین هدف را در فضای ملی یک کشور تامین می‌نماید در حالی که صنایع دیگر هر کدام به تنهایی تامین‌کننده بخشی از اهداف مورد نظر را تشکیل می‌دهند (کاظمی، 1389: 94).

در روند تکامل صنعت گردشگری در قرن بیستم، گردشگری روستایی، از اواخر دهه‌های 1950 میلادی مورد توجه قرار گرفته (Reinhold Tk.diara, 2000: 126)، و امروزه به یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری تبدیل شده است (شارپلی، 1380: 5). این نوع از گردشگری، شامل انواع گوناگونی مانند گردشگری سبز، گردشگری کشاورزی، گردشگری ورزشی و گردشگری فرهنگی است (افتخاری و همکاران، 1390: 26). با این وجود گردشگری روستایی می‌تواند به عنوان گونه‌ای از گردشگری، مفهوم گردشگری مزرعه و یا گردشگری کشاورزی را در بگیرد و هر دوی آن‌ها اجزایی از گردشگری در مناطق روستایی محسوب می‌شوند (سجادیان و سجادیان، 1388: 73). در شکل دیگر، گردشگری روستایی وضعیتی روحی است که به موجب آن گردشگران به دنبال تجربیات تفریحی در محیط روستایی می‌گردند (شارپلی، 1380: 10)، بنابراین در پیرامون شهرها و نقاط دارای شکل و بافت روستایی صورت گرفته (شهبان، 1383: 30)، که دربردارنده آثار مثبت و منفی برای محیط زیست روستا، انسان و طبیعت است. در مجموع گردشگری روستایی را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: فعالیت‌ها و گونه‌هایی مختلف گردشگری در محیط‌های مختلف روستایی و پیرامون آن‌ها که در بردارنده آثار مثبت/منفی برای محیط-زیست روستا، انسان و طبیعت است (سقای، 1382: 112).

گردشگری روستایی از دو مقیاس حائز اهمیت است: نخست مقیاس کلان به عنوان یک مقصد جهانی و فرا ملی در جذب گردشگر و سپس مقیاس خرد به عنوان راهبرد توسعه منطقه‌ای و محلی (خاتون‌آبادی و راست قلم، 1390: 331). با این وجود کاهش فعالیت‌های اقتصادی، کم توجهی به بازسازی بخش

کشاورزی، کاهش روستاهای صنعتی و مهاجرت جوانان تحصیل کرده باعث شده بسیاری از دولت‌های غربی، گردشگری را به عنوان استراتژی برای بازسازی اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی قلمداد کنند (افتخاری و همکاران، 1390: 26)، و توسعه‌ی گردشگری روستایی در اکثر این کشورها به عنوان فعالیتی مکمل، برای جوامع محلی به ویژه برای خانواده‌های کشاورز مرسوم است (همان: 24). در کشورهای در حال توسعه نیز از گردشگری روستایی به عنوان مکمل کارکردهای اصلی فضای روستایی، جهت ساماندهی، آمایش و پراکنش مناسب امکانات و خدمات در روستاهای هدف گردشگری استفاده می‌شود. گردشگری روستایی هم باعث شکل‌گیری جامعه و کالبد روستا شده، و هم می‌تواند موقعیتی را برای میزبان و میهمان فراهم سازد (خاتون آبادی و راست قلم، 1390: 330). در این زمینه ایران دارای توانمندی بسیار است. سرزمین ایران از حیث جاذبه‌های فرهنگی، هنری و محیطی و دارا بودن روستاهای متنوع و جذاب در زمره‌ی شگفت‌انگیزترین ممالک جهان به شمار می‌آید (مهدوی، 1382: 2). با این حال در شرایطی که مناطق روستایی کشور روند منفی‌زاد و ولد و مهاجرت را سپری می‌کند، گردشگری روستایی قادر است تا ساختار اقتصادی روستا را احیا و از سیل مهاجرت روستاییان به سمت شهرها و مراکز صنعتی جلوگیری نماید.

در زمینه گردشگری و گردشگری روستایی تاکنون مطالعات فراوان و با استفاده از مدل‌های مختلف صورت گرفته است. از آنجا که مدل تحلیل سلسله مراتبی AHP یکی از بهترین روش‌های تحلیلی و ابزاری مناسب در مسائل چند معیاره می‌باشد (سجاسی قیداری و همکاران، 1390: 161). ترکیبی SWOT و AHP که برای اولین بار در مقاله کورتیلا¹ و همکارانش در سال 2000 استفاده شد، می‌تواند مناسب‌تر باشد (Ho: 2008: 221- 225). در سال 2004 کاجانوس² و همکارانش در مقاله‌ای با عنوان «بکارگیری تفکر ارزش‌مدار با استفاده از روش A'WOT در مدیریت گردشگری» با هدف پاسخ به این پرسش که آیا فرهنگ محلی عامل موفقیت در زمینه گردشگری روستایی است یا خیر؟ از ترکیب SWOT و AHP استفاده کرده‌اند. نتایج حاکی از آن است که فرهنگ محلی پتانسیل آن را دارد، که به عنوان یک عامل موفق در گردشگری روستایی مورد استفاده قرار گیرد و سرمایه‌گذاری در جهت تقویت آن، افزایش نوآوری و رسیدن به توسعه پایدار را به همراه خواهد داشت (Kajanus, Kangas, & Kurttila: 2004).

در سال 2009، مقاله‌ای با عنوان استفاده ترکیبی از SWOT و AHP، به منظور احیای بازار گردشگری سریلانکا³ انجام شد، که در آن پس از تدوین عوامل SWOT، اولویت استراتژی‌ها با استفاده از روش AHP مشخص شد، نتایج نشان می‌دهد که استراتژی‌های تهاجمی (مانند تبلیغات) جهت احیای گردشگری در نمونه مورد مطالعه از بیشترین اهمیت برخوردار است (TAKANO, 2009). در سال

¹ Kurttila

² Kajanus

³ Sri Lanka

1390، مقاله‌ای با عنوان سنجش ارکان چهارگانه گردشگری روستایی با استفاده از تکنیک SWOT در روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری انجام شد که در آن با استفاده از تکنیک SWOT، وضعیت گردشگری روستایی در روستاهای هدف مشخص و وزن هر کدام از ارکان چهارگانه SWOT در گردشگری مورد سنجش قرار گرفت که براساس آن میزان محدودیت‌ها (شامل نقاط ضعف و تهدید) در سطح بالاتری نسبت به میزان قابلیت‌ها (شامل نقاط قوت و فرصت) می‌باشد. اگر چه مؤلفه به وجود آمدن مراکز گردشگری پذیر در نقاط دیگر به عنوان مهم‌ترین مؤلفه تهدید مشخص شد. اما به دلیل نامناسب بودن زیرساخت‌های گردشگری همین مؤلفه موجب تخفیف آسیب‌پذیری و نیز کاهش تخریب طبیعت بکر و چشم اندازهای زیبا به عنوان مهم‌ترین مؤلفه قوت برای توسعه گردشگری روستایی تبدیل شده است (خاتون آبادی و راست قلم، 1390).

3) روش تحقیق

ابزار تحلیلی SWOT، از دهه 1980 میلادی وارد حوزه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری شد (گلکار، 1384: 47-48) و امروزه به عنوان یکی از بهترین روش‌ها، برای تحلیل مسائل استراتژیک و هدایت محیط به شمار می‌رود (Yüksel & Dagdeviren, 2007: 33). این مدل اصطلاحی است رایج برای شناسایی نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت و تهدیدات خارجی که هر سازمان، مجموعه و یا قلمرو جغرافیایی با آن روبه‌روست (پیرس و کنت رابینسون، 1376: 307). از جمله می‌توان به روستاها اشاره کرد که از این روش، به منظور حرکت در راستای نیل به اهداف برنامه‌ریزی و توسعه یکپارچه مورد استفاده قرار می‌گیرد (وزارت جهاد کشاورزی، 1385: 203). در این پژوهش پس از تدوین، تلخیص و استخراج اطلاعات از مطالعات میدانی، اسنادی، مصاحبه و توزیع پرسشنامه در میان کارشناسان، از تحلیل SWOT برای سنجش محدودیت‌ها و مزیت‌های گردشگری در دهستان رودپی شمالی استفاده شده است. یکی از ویژگی‌های مقاله حاضر استفاده از تکنیک تحلیل سلسله مراتبی فازی نوع-2 در ارزیابی گزینه‌ها و تلفیق تکنیک تحلیل سلسله مراتبی فازی نوع-2 با SWOT در جهت انتخاب بهترین راهبرد توسعه گردشگری در محدوده مورد مطالعه است. در تحقیق حاضر در مرحله اول، از روش پیمایش میدانی و توصیفی (اسنادی) برای دستیابی به ادبیات تئوریک موضوع و تعیین انواع جاذبه‌ها و وضعیت گردشگری در روستاهای هدف استفاده شده است. در مرحله دوم، با استفاده از تکنیک دلفی و با مصاحبه و بهره‌مندی از نظرات 17 کارشناس در تعیین عوامل SWOT مورد استفاده قرار گرفت. به نحوی که با توجه به جاذبه‌ها، امکانات و خدمات موجود فهرستی از نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید و نیز چهار گرایش گردشگری، به عنوان گزینه‌های استراتژیک قابل انتخاب، به منظور توسعه گردشگری در دهستان رودپی-شمالی پیشنهاد شد. لازم به ذکر است، این فهرست به صورت ترکیب پاسخ‌های مشابه و حذف پاسخ‌های

حاشیه‌ای انجام شده است. در مرحله سوم، پرسشنامه‌ای براساس اطلاعات اسنادی مرحله اول و نتایج مصاحبه‌های صورت گرفته تنظیم و مجدد در میان 17 کارشناس مورد نظر توزیع شد، در نهایت نیز با استفاده نتایج آن، نسبت به تعیین اهمیت هر عامل به کمک تکنیک T2 FS-AHP، در هر رکن SWOT اقدام گردید که در یافته‌های پژوهش پرداخته شد. همچنین، از آنجا که برای تصمیم‌گیران استفاده از مقادیر زبانی در مقایسات زوجی و ارزیابی گزینه‌ها آسان‌تر می‌باشد، از روش‌های فازی استفاده شده است. و هدف از انتخاب فازی نوع-2 در پژوهش حاضر بالابردن میزان عدم قطعیت در فرآیند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری است.

در ادامه تحلیل داده‌های مقاله، از میان روش‌های مختلف تصمیم‌گیری چندمعیاره از مجموعه‌های فازی نوع-2 بازه‌ای استفاده شده که مراحل آن به طور اختصار به تشریح می‌شود:

الف) فرض شد که X یک مجموعه غیر تهی است و تابع $A: X \rightarrow \{[a, b] \mid a \leq b, a, b \in [0, 1]\}$

یک مجموعه فازی مقدار بازه‌ای در فضای X تعریف می‌شود. همه مجموعه‌های فازی مقدار بازه‌ای در X به صورت $IVFS(X)$ نمایش داده می‌شود. ب) اگر $A \in IVFS(X)$ باشد، مجموعه فازی مقدار بازه‌ای را به

صورت $A(x) = [A^L(x), A^U(x)]$ نمایش می‌شود، که $x \in X$ است. ج) اگر $A \in IVFS(X)$ باشد و A

محدب باشد و به صورت بازه محدود و بسته تعریف شود، یک عدد فازی مقدار بازه‌ای (IVFN) خواهد بود. د) اگر A^L و A^U دو عدد فازی دوزنقه‌ای باشند و h_A^L و h_A^U به ترتیب وزن‌های A^L و A^U باشند و

$a_1^L, a_2^L, a_3^L, a_4^L, a_1^U, a_2^U, a_3^U, a_4^U$ مقادیر حقیقی باشند. یک عدد فازی دوزنقه‌ای مقدار بازه‌ای در فضای X

به صورت زیر نمایش داده می‌شود (Chen, 2011: 3031).

$$A = [A^L, A^U] = [(a_1^L, a_2^L, a_3^L, a_4^L; h_A^L), (a_1^U, a_2^U, a_3^U, a_4^U; h_A^U)]$$

بنابراین توضیحات تشکیل ماتریس مقایسات فازی نوع-2 بازه‌ای با استفاده از روش AHP با استفاده از ریاضیات فازی نوع-2 بازه‌ای مطرح شده تا بتوان بهتر با عدم قطعیت در مسئله تصمیم‌گیری AHP فازی، روبه‌رو شده و جواب دقیق‌تری به دست آید. به همین منظور، در این روش، برای انجام مقایسات زوجی از مقادیر زبانی جهت انجام مقایسات زوجی در پرسشنامه استفاده و جهت انجام محاسبات، به هر یک از مقادیر زبانی مطابق (جدول 1)، یک عدد فازی دوزنقه‌ای نسبت داده شده است.

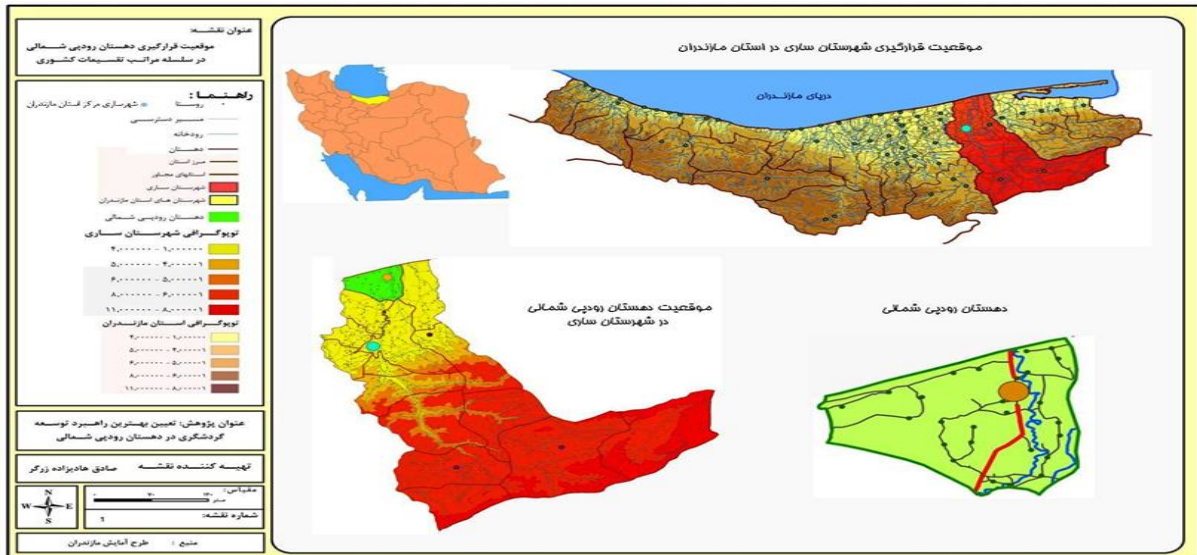
جدول شماره (1): تبدیل مقادیر زبانی به اعداد فازی ذوزنقه‌ای مقدار بازه‌ای

مقادیر اهمیت نسبی (اعداد قطعی)	اعداد فازی ذوزنقه‌ای مقدار بازه‌ای	متغیرهای زبانی
1	[(1,1,1,1); (1,1,1,1)]	اهمیت یکسان
3	[(2,297,2,694,3,321,3,687); (0,8), (1,689,2,315,3,678,4,321); (1)]	اندکی بهتر
5	[(4,456,4,721,5,291,5,593); (0,8), (3,354,4,278,5,709,6,406); (1)]	بهتر (مطلوبتر)
7	[(6,341,6,621,7,388,7,652); (0,8), (5,659,6,379,7,617,8,384); (1)]	خیلی بهتر
9	[(8,174,8,416,8,92,8,92); (0,8), (7,52,8,084,9,338,9,338); (1)]	عالی
2	[(1,274,1,684,2,321,2,687); (0,8), (0,726,1,315,2,687,3,321); (1)]	مقادیر بینابین
4	[(3,551,3,721,4,291,4,593); (0,8), (2,448,3,278,4,709,5,406); (1)]	-
6	[(5,341,5,621,6,388,6,634); (0,8), (4,659,5,379,6,617,7,366); (1)]	-
8	[(7,327,7,66,8,291,8,791); (0,8), (6,673,7,334,8,709,9,209); (1)]	-

منبع: سخایی، 1391.

محدوده مورد مطالعه این پژوهش، دهستان رودپی شمالی است. این دهستان در بخش مرکزی شهرستان ساری و در شمال شهرستان و حاشیه دریای خزر واقع شده است. این دهستان با مساحت 12129 هکتار در سرشماری سال 1390 دارای 26 نقطه روستایی، 4070 خانوار و 15457 نفر جمعیت بوده است (مرکز آمار ایران، 1390). بافت مسکونی روستاهای این دهستان اغلب خطی یا پراکنده و تحت تأثیر اقلیم خزری قرار گرفته، و آب و هوای معتدل و مرطوب دارد. شرایط ویژه این دهستان از جمله مجاورت با دریای مازندران به عنوان قطب گردشگری کشور و رودخانه دائمی تجن که از میان آن گذشته و به دریای خزر می‌ریزد.

روستای فرح‌آباد به عنوان روستای مرکزی دهستان رودپی شمالی به عنوان منطقه نمونه گردشگری در استان مازندران شناخته شده است. قدمت تاریخی این روستا به 2500 سال قبل بازمی‌گردد (طرح بهسازی روستای فرح‌آباد، 1387) و در دوره شاه‌عباس صفوی از رونق قابل توجهی برخوردار بوده است. مجموعه صفوی فرح‌آباد، مسجد جامع شاه‌عباسی با معماری مشابه مسجد امام اصفهان، کاخ تاریخی جهان نما، عمارت شاه‌عباسی، پل شاه‌عباسی، آبراهه‌های آجر فرش، امامزاده خلیفه، حمام عمومی قدیمی فرح‌آباد و بناهای مسکونی فرح‌آباد با آجرهای شاه‌عباسی از آن دوره برجای مانده است.

شکل شماره (1): نقشه محدوده مورد مطالعه

در مجموع گونه‌شناسی گردشگری دهستان رودپی شمالی به دو شکل عمده گردشگری عبوری (فاقد امکانات اقامتی) و خانه‌های دوم (عمدتاً شهرک‌های گردشگری) دیده می‌شود که از آغاز دهه 1370 به بعد شکل انبوهی به خود گرفته است. به طور کلی گردشگران در دو شکل مجتمع (شهرک‌های گردشگری) عمدتاً در روستاهای ساحلی و خانه دوم اغلب به صورت خطی و پراکنده در امتداد رودخانه تجن روستاهای دهستان را با تحولاتی روبرو ساخته و روستاهای ساحلی با عرضه قوی‌تر منابع، با تحولات بیشتری مواجه شده‌اند.

4 یافته‌های تحقیق

بنا بر بررسی‌های مقدماتی، چهار گرایش گردشگری فرهنگی، گردشگری ورزشی، اکوتوریسم و گردشگری کشاورزی به عنوان گزینه‌های قابل انتخاب در فرآیند تحقیق در نظر گرفته شده و مهم‌ترین عوامل بیرونی و درونی موثر در گردشگری روستایی دهستان رودپی شمالی در جدول شماره 2 آمده است.

جدول شماره (2): قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای گردشگری دهستان رودپی شمالی

عوامل درونی	قوت (STRENGTHS)	ضعف (WEAKNESSES)
	S1: طبیعت بکر و چشم‌اندازهای زیبا (ساحل دریا، رودخانه دائمی تجن و ...) S2: موقعیت جغرافیایی (نزدیکی به شهر، دریا و ...) S3: میراث فرهنگی و تاریخی (آداب و رسوم و فرهنگ بومی خاص مردم) رودپی شمالی	W1: رضایت بخش نبودن ارائه خدمات گردشگری به لحاظ کمی و کیفی W2: عدم آگاهی ساکنین و کمبود مدیریت حرفه‌ای در زمینه توسعه گردشگری W3: عدم توجه، رسیدگی و استفاده بهینه از ظرفیت‌های موجود گردشگری در دهستان رودپی شمالی
عوامل بیرونی	فرصت (OPPORTUNITIES)	تهدید (THREATS)
	O1: روند رو به رشد صنعت گردشگری در ایران و جهان O2: رشد تقاضا برای محصولات محلی و بومی O3: وجود بالقوه زیر ساخت‌های ورزشی (شنا، قایقرانی، موج سواری و...)	T1: احتمال رکود تقاضا برای گردشگری با توجه به بحران جهانی اقتصاد T2: عدم توجه به مرمت و بهسازی بنای‌های تاریخی توسط مسئولین (مسجد جامع شاه عباسی و ...) T3: رشد و توسعه سریع امکانات گردشگری در مناطق تفریحی رقیب (منطقه تفریحی ساحلی گهرباران، لاریم و چیکرود)

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

از آنجا که ارزیابی نتایج مدل، حجم گسترده‌ای از عملیات را در برمی‌گیرد، به برخی از حالت‌های مهم و نتایج حاصل از اجرای مدل AHP فازی نوع-2، با استفاده از نرم‌افزار Matlab اشاره می‌شود. در این بررسی، ابتدا معیارهای اصلی نسبت به هدف به صورت زوجی مقایسه شده، سپس بنا بر داده‌ها، هر یک از اعداد فازی نوع-2 بازه‌ای (عدد فازی مقدار بازه‌ای) که از برآیند نظرات کارشناسان و مسئولان با استفاده از ماتریس متوسط وزنی (WA) به دست آمده، ماتریس مستقلى تشکیل شده است. با استفاده از این روش، وزن نسبی هر یک از معیارهای اصلی شامل معیار قوت با وزن نرمال شده نسبی (0/472) بیشترین اهمیت و سپس فرصت (با امتیاز نرمال شده 0/247)، ضعف (با امتیاز نرمال شده 0/162) و تهدید (با امتیاز نرمال شده 0/117) به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

در مرحله بعد، زیرمعیارها نسبت به معیارهای اصلی به صورت زوجی مقایسه شدند که به این منظور، وزن‌ها به صورت اعداد فازی نوع-2 بازه‌ای تبدیل شده و پس از نافازی‌سازی به روش EKM و نرمال-سازی، به صورت اعداد قطعی درآمد است (جدول 3). بر این اساس در میان نقاط قوت گردشگری دهستان رودپی شمالی مؤلفه طبیعت بکر و چشم‌اندازهای زیبای این محدوده (با کسب امتیاز نرمال شده 0/513)، بیشترین اهمیت و امتیاز را به خود اختصاص داده و عامل میراث فرهنگی و تاریخی، آداب و رسوم و فرهنگ بومی خاص مردم این دهستان (با کسب امتیاز نرمال شده 0/310)، در مکان دوم و در نهایت موقعیت جغرافیایی خاص محدوده مورد مطالعه (با کسب امتیاز نرمال شده 0/176) در رتبه سوم قرار گرفته‌اند.

جدول شماره (3): وزن نسبی حاصل از مقایسه زیر معیارها نسبت به معیارهای اصلی

S_2	S_1	S_1	قوت (S)
0.310	0.176	0.513	
W_2	W_2	W_1	ضعف (W)
0.446	0.231	0.321	
O_2	O_2	O_1	فرصت (O)
0.176	0.310	0.513	
T_2	T_2	T_1	تهدید (T)
0.322	0.403	0.274	

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

در مرحله نهایی، گزینه‌ها نسبت به زیرمعیارها به صورت زوجی مقایسه می‌شوند. که به این منظور پس از مقایسه وزن‌های نسبی، این وزن‌ها، به صورت منطقی با یکدیگر ترکیب می‌شوند. جدول (4) نتایج وزن‌های نسبی حاصل از مقایسه گزینه‌ها نسبت به زیرمعیارها و وزن کلی هر یک از گزینه‌ها را نشان می‌دهد. بنا بر این داده‌ها، برای توسعه گردشگری در دهستان رودپی شمالی از میان گزینه‌های قابل انتخاب، اکوتوریسم یا گردشگری مبتنی بر طبیعت (با امتیاز نرمال شده 0/403) بهترین گرایش گردشگری شناخته شده، و در ادامه گردشگری فرهنگی (با امتیاز نرمال شده 0/319)، گردشگری ورزشی (با امتیاز نرمال شده 0/201) و در نهایت گردشگری کشاورزی (با امتیاز نرمال شده 0/174) در مکان‌های بعدی قرار گرفته‌اند. در انتخاب بهترین گزینه با توجه به فرآیند تحلیل سلسله مراتبی میزان اهمیت هر یک از عوامل SWOT به صورت نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید به صورت مستقیم نقش داشته‌اند.

جدول شماره (4): وزن نسبی گزینه‌ها نسبت به زیرمعیارها و وزن کلی گزینه‌ها

گردشگری کشاورزی	اکوتوریسم	گردشگری ورزشی	گردشگری فرهنگی	
0.079	0.537	0.161	0.222	S1
0.112	0.368	0.233	0.286	S2
0.069	0.277	0.541	0.511	S3
0.274	0.188	0.331	0.206	W1
0.161	0.362	0.204	0.272	W2
0.095	0.423	0.397	0.284	W3
0.285	0.463	0.101	0.169	O1
0.368	0.233	0.112	0.286	O2
0.124	0.218	0.541	0.116	O3
0.166	0.356	0.093	0.280	T1
0.200	0.288	0.103	0.408	T2
0.206	0.331	0.188	0.274	T3
0.174	0.403	0.201	0.319	وزن کلی گزینه‌ها

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

5 نتیجه‌گیری

تاکنون در جهت تقویت روستاها و مناطق محروم راهکارهای مختلفی ارائه شده، که از این میان گردشگری برای آن دسته از مناطقی که دارای پتانسیل‌های لازم توسعه گردشگری هستند، به عنوان بهترین راهکار، شناخته شده است؛ چرا که امروزه رشد و گسترش شهرنشینی و نیاز جوامع شهرنشین به بازدید از جاذبه‌های طبیعی، سبب سرازیر شدن خیل عظیمی از جمعیت شهرنشین به نواحی و مکان‌های دارای جاذبه‌های گردشگری شده است. اما وجود این جاذبه‌ها یک عنصر لازم و نه کافی در جهت رشد و توسعه صنعت گردشگری محسوب می‌شود (محللاتی، 1380: 13). بنا بر تجربیات جهانی، در هر محدوده‌ای که گردشگری بدون برنامه‌ریزی رشد یافته، در درازمدت مشکلات گردشگری بر فواید آن پیشی گرفته است (رنجبران و زاهدی، 1379). زیرا توسعه غیر قابل کنترل گردشگری، جاذبه‌های توریستی مقصد را به شدت مورد تهدید قرار می‌دهد و در پی آن، مشکلات جدید اقتصادی و اجتماعی را برای جوامع میزبان به همراه خواهد داشت. در این پژوهش به منظور تعیین بهترین گرایش توسعه گردشگری در دهستان رودپی‌شمالی، دو هدف شناسایی قابلیت‌ها و محدودیت‌های گردشگری در دهستان رودپی‌شمالی و ارزیابی گزینه‌ها و ارائه بهترین گرایش توسعه گردشگری در محدوده مورد مطالعه پوشش داده شده و نتایج تحلیل کمی و کیفی هریک از مؤلفه‌های درونی و بیرونی مشخص شده است.

در بین نقاط قوت در دهستان رودپی‌شمالی، مؤلفه وجود طبیعت بکر و چشم اندازهای زیبا، از جمله سواحل دریای مازندران و رودخانه دائمی تجن با امتیاز نرمال (0/513) به عنوان مهمترین نقطه قوت این محدوده جهت توسعه گردشگری معرفی شده است. در بین نقاط ضعف، از مؤلفه عدم توجه، رسیدگی و استفاده بهینه از ظرفیت‌های موجود گردشگری در دهستان رودپی‌شمالی، با امتیاز نرمال (0/446) به عنوان مهمترین عامل یاد شده است. در این زمینه لازم است تا با مشارکت بخش‌های دولتی، خصوصی و نیز توجه به فرهنگ‌سازی در میان ساکنین و گردشگران، از آسیب رساندن بر محیط‌زیست و آثار تاریخی جلوگیری به عمل آید.

از بین فرصت‌های بیرونی، مؤلفه روندرو به رشد صنعت گردشگری، با امتیاز نرمال (0/513) به عنوان مهمترین مؤلفه شناخته شده است. با برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح در دهستان رودپی‌شمالی، و با توجه به فرصت‌های موجود در این حوزه، این محدوده قادر خواهد بود تا سهم قابل توجهی در جذب گردشگر داخلی و خارجی داشته و از منافع آن بهرمنند گردد. از بین تهدیدهای خارجی مؤلفه عدم توجه به مرمت و بهسازی بنای‌های تاریخی، با امتیاز نرمال (0/403) دارای بیشترین اهمیت می‌باشد. بنابراین لازم است تا با توجه هر چه بیشتر مردم و مسئولین در جهت حفظ آثار تاریخی و باستانی در این دهستان اقدامات لازم صورت گیرد.

با توجه به قابلیت‌ها و محدودیت‌های ذکر شده و میزان اهمیت هر یک از آن‌ها در محدوده مورد مطالعه، اکوتوریسم یا گردشگری مبتنی بر طبیعت به عنوان بهترین گرایش گردشگری برای توسعه

دهستان رودپی شمالی برگزیده شده، که فرضیه این پژوهش را تأیید می‌نماید. این گرایش از گردشگری، با مجموعه‌ای از جاذبه‌های طبیعی منحصر به فرد این محدوده، که در بسیاری از موارد استفاده بی‌رویه و کم توجهی در حفاظت از آن و نیز عدم وجود برنامه‌ای مدون، این منابع را در معرض نابودی قرار داده، از اهمیت زیادی برخوردار است. زیرا گردشگری مبتنی بر طبیعت ملزم به حفاظت از طبیعت است و می‌تواند نقش تعیین کننده‌ای در احیای منابع طبیعی داشته و ساکنان نواحی روستایی را از منافع اقتصادی پایداری بهره‌مند سازد.

6 منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی، کاظمی‌زاده، شمس‌الله و اسکندری ثانی، محمد، (1390)، برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری، با تأکید بر گردشگری مذهبی (مطالعه موردی: شهر قم)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره 76، صص 141-115.
- ادبی فیروزجاه، جواد، کوزه چیان، هاشم، و احسانی، محمد، (1388)، بررسی مهم ترین جاذبه های طبیعی ورزشی موثر بر توسعه گردشگری ورزشی کشور از دیدگاه کارشناسان ورزشی و گردشگری، مدیریت ورزشی، شماره 1، صص 67-81.
- استعلاجی، علیرزاده، و خوش‌نیت بیاتی، محمد، (1391)، شناخت توانمندی های گردشگری و ارائه الگوهای بهینه توسعه گردشگری از دیدگاه جغرافیای کاربردی، مجله انجمن جغرافیای ایران، سال 10، شماره 34، صص 251-274.
- افتخاری، عبدالرضا، پورطاهری، مهدی و مهدویان، فاطمه، (1390)، اولویت بندی ظرفیت های گردشگری مناطق روستایی شهرستان نیر، مجله جغرافیا و توسعه، شماره 24، صص 38-23.
- پیرس، جان، و کنت رابینسون، ریچارد، (1388)، برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک، ترجمه خلیلی شورینی، سهراب، انتشارات یادبود کتاب، تهران.
- تقوایی، مسعود، تقی‌زاده، محمد مهدی و کیومرثی، حسین، (1390)، مکان یابی دهکده های گردشگری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی و مدل SWOT. جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال 22، شماره 2، صص 99-120.
- جولیا شاریلی، ریچارد، (1380)، گردشگری روستایی، ترجمه‌ی: منشی، رحمت الله، نصیری، فاطمه، چاپ اول، انتشارات منشی (کانون اسلامی انصار)، تهران.
- حیدری، رحیم، (1387)، مبانی برنامه ریزی صنعت گردشگری، انتشارات سمت، تهران.
- خاتون آبادی، سید احمد، و راست قلم، مهدی، (1390)، شناسایی علل و عوامل تله محرومیت در جوامع روستایی استان ایلام: مطالعه موردی مناطق برنج کاری شهرستان شیروان و چرداول، مجله روستا و توسعه، سال 15، جلد 25، شماره 3، صص 79-108.
- رضوانی، علی اصغر، 1379، جغرافیا و صنعت توریسم، چاپ اول، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، و قادری، اسماعیل، (1381)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای، مدرس علوم انسانی، سال 6، پیاپی 25، صص 23-40.
- رنجبران، بهرام، و محمد، زاهدی، (1379)، برنامه‌ریزی گردشگری در سطح ملی و منطقه‌ای، نویسنده: انسکیپ، ادوارد، انتشارات جهاد دانشگاهی اصفهان، اصفهان.

- سجادیان، ناهید و سجادیان، مهیار، (1388)، بهره گیری از GIS در ادامه حیات روستا و تحقق توسعه پایدار روستایی (نمونه موردی: گردشگری روستایی)، مجله مسکن و محیط روستا، سال 29، شماره 129، صص. 66-85.
- سجاسی قیداری، حمدالله، پالوج، مجتبی، رکن‌الدین، افتخاری، عبدالرضا، و صادق‌قلو، طاهره، (1390)، ارائه راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی با استفاده از روشهای تحلیل چند متغیره SWOT و MCDM، اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال نوزدهم، شماره 74، صص 149-180.
- سخایی، بهرنگ، (1391). «انتخاب بهینه نیروگاه های تولید پراکنده با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی فازی نوع-2 بازه‌ای». پایان‌نامه کارشناسی ارشد برق کنترل، دانشگاه فردوسی، مشهد.
- سقایی، مهدی، (1382)، بررسی قابلیت‌های گردشگری روستایی در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- شهبابیان، پویان، (1383)، چیستی و چرایی گردشگری روستایی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره 111، صص 22-33.
- ضرابی، اصغر و اسلامی پریخانی، صدیف، (1390)، سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی شهرستان مشکین شهر). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره 75، صص 37-52.
- طرح بهسازی روستای فرح‌آباد، (1387)، بنیاد مسکن استان مازندران، شهرستان ساری.
- کرمی، مهرداد، مدیری، مهدی، (1389)، شناسایی مناطق مستعد گردشگری گامی در جهت دستیابی به توسعه منطقه ای (مطالعه موردی کلیورگان)، مجله تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، جلد 14، شماره 17، صص 65-84.
- کاظمی، علی، صنایعی، علی، رنجبریان، بهرام و آذربایجانی، کریم، (1389)، شناسایی مزیت های رقابتی در صنعت گردشگری به منظور جذب گردشگران خارجی مورد مطالعه استان اصفهان. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال دوم، شماره پنجم، صص 93-110.
- گلکار، کوروش، (1384)، مناسب‌سازی تکنیک تحلیلی سوات (SWOT)، مجله معماری و شهرسازی، سال پانزدهم، شماره 41، صص 44-65.
- محلاتی، صدرالدین، (1380)، درآمدی بر جهانگردی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- محمدخان خیرآبادی، مینا، (1386)، عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری روستایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن 1390.
- مهدوی، داود، (1382)، نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و آرایه‌ی مدل استراتژیک، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- وزارت جهاد کشاورزی، (1385)، راهنمای تهیه طرح ساماندهی توسعه اقتصادی، اجتماعی فضاهای روستایی، دفتر برنامه‌ریزی و توسعه روستایی.
- Chen, S.-J., & Chen, S.-M., (2008), **Fuzzy risk analysis based on measures of similarity between interval-valued fuzzy numbers**, *Computers & Mathematics with Applications*, 55(8), 1670-1685.
- Chen, T.-Y., (2011), **Multiple criteria group decision-making with generalized interval-valued fuzzy numbers based on signed distances and incomplete weights**, *Applied Mathematical Modelling*.

- Fabac, R., & Zver, N. ,(2011), **APPLYING THE MODIFIED SWOT–AHP METHOD TO THE TOURISM OF GORNJE ME_IMURJE**, *Tourism and Hospitality Management*, 17(2), 201-215.
- Hernandez Cruz, R. E., Baltazar, E. B., Gomez, G. M., & Estrada Lugo, E. I. ,(2005), **Social adaptation ecotourism in the Lacandon forest**, *Annals of tourism research*, 32(3), 610-627.
- Ho, W. ,(2008), **Integrated analytic hierarchy process and its applications–A literature review**, *European Journal of operational research*, 186(1), 211-228.
- Hong, D. H., & Lee, S., (2002), **Some algebraic properties and a distance measure for interval-valued fuzzy numbers**, *Information Sciences*, 148(1), 1-10.
- Jaafar, M., & Maideen, S. A. ,(2012), **Ecotourism-related products and activities, and the economic sustainability of small and medium island chalets**, *Tourism management*, 33(3), 683-691.
- Kajanus, M., Kangas, J., & Kurttila, M. , (2004), **The use of value focused thinking and the A’WOT hybrid method in tourism management**, *Tourism management*, 25(4), 499-506.
- Kala, C. P., & Maikhuri, R. K. ,(2011), **Mitigating people-park conflicts on resource use through ecotourism: A case of the Nanda Devi Biosphere Reserve, Indian Himalaya**, *Journal of Mountain Science*, 8(1), 87-95.
- Karnik, N. N., Mendel, J. M., & Liang, Q., (1999), **Type-2 fuzzy logic systems**, *Fuzzy Systems, IEEE Transactions on*, 7(6), 643-658.
- Kumbhar, V. M., (2012), **Tourists Expectations Regarding Agritourism: Empirical Evidences from Ratnagiri and Sindhudurg District of Konkan (Maharashtra)**.
- Lee, T. H., (2012), **Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development**, *Tourism management*.
- Mendel, J. M., & John, R. B., (2002), **Type-2 fuzzy sets made simple**, *Fuzzy Systems, IEEE Transactions on*. 10, 117-127.
- Reinhold Tk.diara A., (2000), **the role of the Tourism in development planning**, **Department of Business management**.
- TAKANO, S.-e. ,(2009), **Application of Combined SWOT and Analytic Hierarchy Process (AHP) for Tourism Revival Strategic Marketing Planning: A Case of Sri Lanka Tourism**, *Journal of the Eastern Asia Society for Transportation Studies*, 8.
- UNWTO, (2007), **Tourism Highlights 2007 Edition**, Available in www.unwto.com.
- Wang, G., & Li, X., (1999), **Correlation and information energy of interval-valued fuzzy numbers**, *Fuzzy Sets and Systems*, 103(1), 169-175.
- World Tourist Organization, (1999), **Tourism highlights 1999**. **WTO Publications Unit, World Tourism**.

- Wu, D., & Mendel, J. M) ,(2009), **Enhanced Karnik--Mendel Algorithms**, *Fuzzy Systems, IEEE Transactions on*, 17(4), 923-934.
- Yüksel, İ., & Dagdeviren, M., (2007), **Using the analytic network process (ANP) in a SWOT analysis—A case study for a textile firm**, *Information Sciences*, 177(16), 3364-3382.
- Zheng, G., Zhu, N., Tian, Z., Chen, Y., & Sun, B., (2011), **Application of a trapezoidal fuzzy AHP method for work safety evaluation and early warning rating of hot and humid environments**, *Safety Science*.